XII. FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA

Kolozsvár, 2007. március 16–17.

AZ ISZLÁM VÁROSRENDEZÉS SAJÁTOSSÁGAINAK VIZSGÁLATA TÖRTÉNELMI ÉS KULTURÁLIS ÖSSZEFÜGGÉSEKBEN, URBANISZTIKAI SZEMPONTBÓL

Orbán György

Abstract

Islam cities has many particularities that differentiate them from the cities of another civilisations. Studying them has a great importance, because the Islam population grow very fast, and than the cities must developed with. Without the particularities is not possible to find an adequate response to this problem in a globalizing world for a very civilization and culture dependent, numerously population.

Összefoglalás

Az iszlám város számos sajátossággal rendelkezik amik megkülönböztetik más civilizáció városaitól . Ezek vizsgálata, nagy jelentőséggel bír, ugyanis napjainkban tanúi lehetünk az iszlám társadalomban bekövetkező nagymértékű népesség szaporulatnak és velejárójaként a városok szükségszerű fejlesztésének is. A sajátosságok tanulmányozása nélkül, ez nem képzelhető el ugyanis csak így lehet kielégítő választ találni az egyre globalizálódó világban egy igencsak civilizáció függő nagyszámú népesség számára.

1. Általános megfontolások

Az ENSZ és az Amerikai Egyesült Államok népesség ügyi hivatala valamint hírszerző szolgálata szerint a világ népességét 2005-ben 6 milliárd 440 millió emberre becsülték. Ezen statisztikák szerint a Föld össznépességének 23.65 % összesen 1.52 milliárd muszlim. E hatalmas közösség a világ leggyorsabban növvő felekezete ami 2100 ban mérsékelt becslések szerint elérheti a 4.4 milliárdot. Ezen csoporton belül rendkívül magas a fiatalok aránya. Ilyen megfontolások alapján érthető és főlegesen ecsetelni hogy mily égető szükség van e népességet befogadó nagyrészt városokra kifejtett hatásának tanulmányozására. Egyértelmű hogy e városoknak fejlődniük kell, lehetőleg úgy hogy minél többet megőrizzenek identitásukból, mert csak így lehet biztosítani a modern emberhez méltó, úgy fizikai mint szellemi környezetet.

Az Iszlám világ már régóta megszűnt pusztán arabnak lenni. Az európai kolonizáció hatásai érezhetőek, különösképpen az adminisztráció és az urbanisztika terén. Azok a tulajdonságok amik valóban az iszlám város markáns jellemzői és amelyek megkülönböztetik egy római-görög városstruktúrától, a XX. századi városfejlődés hatására a század közepéig ható koloniális befolyások eredményeképp keveredtek a nyugati civilizáció városrendezési elképzeléseivel. Különösképpen az

iszlám országokban bekövetkezett városrobbanás időszakában Európában és Amerikában uralkodó funkcionalista elképzelések, az Athéni Charta és Corbusier elvei jelentették a legnagyobb befolyást.

2. Sajátosságok a városrendezés területén

Az iszlám alapításának korszakában létrehozott városok rendezett városképpel rendelkeztek, hasonlóan a római-görög városokhoz, de az idők folyamán ezek erősen módosultak arab és iráni területeken. Így inkább ez egy fokozati különbség mintsem elvi, figyelembe véve hogy az antik kelet városai is hasonló változáson mentek keresztül.

Az eredeti úthálózat két nagy csoportba osztható: fő tengelyek amik biztosították a központ és a kapuk, valamint különböző negyedek közötti kapcsolatot, valamint az ebből nyíló mellékutcák és zsákutcák amik erezszerűen kitöltik ezen főutak közötti területet. A zsákutcák nem jellemzőek a görög-római avagy középkori keresztény városokra, nem is önkényes fejlődés eredményei, hanem illeszkednek az általános képbe. Sajátos, egyre személyesebb tereket alkotnak, amit az iszlám jog is elismer. Ezen zsákutcákhoz hasonló régészeti leletekre is bukkantak az antik Mezopotámia különböző városaiban is. A házak kis zsákutcákba nyílnak majd ezek kisebb terekre majd a tereket utcák fogják össze míg végül egy kapun keresztül egy nagyobb utcába torkollnak, ahonnan az út a mecsethez vezet. A terek jelentősége, társadalmi státus, család, törzs vagy etnikum szerinti tagolása majd ezek összefogása és térhierarchiai kicsúcsosodása a mecsetben kifejezi a muszlim világ és életfelfogás valamint társadalom egységét is.

A házak egy belső udvar köré szerveződnek ami biztosítja a megfelelő intimitást a család számára. Ezen forma újraértelmezve meghatározza a középületek kialakítását is. Itt a babiloni központi udvaros ház tekinthető előképpnek.

A muzulmán világ városai jól körülhatárolható negyedekre oszthatók amik etnikai, vallási, törzsi alapon szerveződtek. A felosztás jellemző az ókori kelet számos városára, de ugyanakkor meghatározó a muzulmán városkép szempontjából is.

Az igazi nagy újjátása az iszlám városnak, ami egyértelműen megkülönbözteti a középkori keresztény és antik görög-római városoktól, ugyanakkor új elemmel gazdagítja az urbanisztikai palettát a Suq , vagyis kereskedelmi utca - negyed avagy bazár.

Az iszlám elterjedési területe nagy mértékben egybeesik az északi félteke száraz sivatagi avagy félsivatagi területeivel. A csapadék értékesége, az öntözőcsatornák fontossága a megélhetésben az oázisokban fellelhető víz valamint a nagy meleg és szárazság is közrejátszott abban hogy az iszlám kultúrában a víz és az ehhez kapcsolható funkciók nagy jelentőséggel bírnak, már csak ennek hiánya miatt is ugyanis az iszlám a sivatag hevében formálódott. A városszervezés során úgy hitbeli mint fiziológiai szempontból igen fontos szerephez jut a víz hasznosítása. A mecsetnél a rituális mosakodás amit szigorú előírások szabályoznak, teszi szükségessé a víz jelenlétét. A használt vizet újra és újra felhasználják csatornákon át minél hosszabban vezetik át a városon, így megnövelve annak párolgási felületét. A víz útját pálmák szegélyezik így itt a többnyire száraz meleg ellenére kellemes, hűvösebb

mikroklíma hozható létre, míg nem a fel nem használt víz a városból távozva a környező földeket öntözi. A római civilizációhoz hasonlóan nagy vízvezetékeken keresztül látták el városaikat vízzel. Különböző komplikált hidraulikai rendszerekkel, valamint rendkívüli 1:500-1:1500 lejtésű csatornákkal, rendelkeztek. Iránban 300000 km csatornát építettek.

Ugyancsak a fent említett elterjedési terület miatt a zöldövezet hiánya rendkívülien felértékelte a kertek jelentőségét. A városi kertek az oázis egyfajta újraértelmezései. A falakkal szegélyezett kert védelmet biztosít, és ugyanakkor jelképezi a Próféta Kertjét a Paradicsomot is. Sajátosan rendezett , geometriai alakzatok szerint tagolt, rendszerint a szabályos 4 és 8 szög alkalmazásával. Kialakítása szerint ugyancsak jellemző az iszlám társadalomra. A pálmafák , majd alatta kisebb gyümölcsfák míg végül cserjék és legalul fű alkotja. Nincs egyértelmű elhatárolódás a díszkert és a hasznosság között mint a nyugati civilizációban, ugyanis a pálmafák alatt gyümölcsfák találhatók. A kertekben számos kisebb vízesés és minél több mesterséges patak valamin kút található. Különösen jellemző a kert mint urbanisztikai elem jelentősége és annak felhasználása a két mogul főváros Agra és Fatehpur Sikri-re, ahol az indiai tradíciók miatt a folyók bal partja beépítetlen maradt és így teret engedett az immár iszlám város kertjeinek kialakítására aminek eredménye hatalmas összefüggő kert lett amiben számos folyócska, vízesés és kút található. Az eszmei fontosság mellett ugyanakkor a meleg éghajlat megszelídítése, és a ritka növényzet megjelenítése is a feladata.

A városrendezésre nagy hatással vannak az iszlám hit előírásai valamint a szunnák avagy szokások, ugyanakkor a városképben formát is öltenek. Egy általános és sematikus elrendezés szerint a központban található a nagy mecset amit egy tér vesz körül, majd ennek szomszédságában a történelem folyamán sokszor megtalálható az uralkodó palotája (ami saját kijáráttal is rendelkezett a városból). A térről indulnak a főutak amik a különböző negyedeket valamint a kapukat kötik össze. A nagy mecset környékétől valamint a fontosabb kereszteződéseknél és kapuknál fontossági és rangsor szerint találhatók a különböző kereskedések, műhelyek. A negyedek valamint a kereskedések körkörös rangsor szerint és megfelelő törzsi, családi , etnikumi valamint foglalkozásbeli tagolás szerint helyezkednek el. Ennek a tagolásnak megfelelően a mecset mint konvergenciapont az iszlám hit egységét hivatott kifejezni , a társadalmi szegregáció és Allah előtti egyenlőség ötvözeként. A szűk utcák csak gyalogosok számára tették lehetővé a közlekedést, ez alól kivételt egyedül a teve mint szállítóeszköz képezett. A városnak nem volt önkormányzati kifejeződése mint a középkori keresztény városoknak. Az iszlám városra nem volt egyáltalán jellemző a nyugati "polgári együttműködés"és választott tisztviselők, ugyanis teljesen elismerte az iszlám hitnek megfelelően az uralkodót. Tisztviselőkkel és a város fejlődésével és működésével kapcsolatban pedig egyedüli megbízottak a mohtaseb-ek voltak akik a piacokat felügyelték.

A városépítés során különbséget kell tenni a királyi valamint a közösségi városfejlesztés között. A királyi fejlesztések többnyire a város formáját tervszerűen érintették, a kolonizáció folytán egyre felerősödő európai hatással, addig a kollektív városalakítás többnyire névtelenül, pragmatikusan zajlott és sokkal nagyobb mértékben befolyásolták a Próféta hagyományai.

3. Következtetések

Az iszlám város napjainkban új utakat keres, hogy megfelelő és kielégítő választ adhasson a nagyarányú népességnövekedésre. Mindez elképzelhetetlen sajátosságainak ismerete, megértése, összefüggések felállítása, rendszerezése, valamint a jelenleg a fejlődésben használt nyugati sokszor '70-es évekbeli funkionalista modellek konstruktív kritikája, és a koloniális behatások elemzése nélkül. Példa erre Arriyadh városfejlesztési stratégiája, aminek keretében számos kongresszus és építészeti verseny keretében próbálnak választ keresni eme kihívásokra.

A fenti sajátosságok ugyanakkor nagy hatással vannak a kortárs és minden bizonnyal jövőbeni nyugati városrendezésre is, és ezen felül a nagy felületű építészeti programokra is. Ilyen a korunk és fogyasztói civilizációnk katedrálisa a bevásárlóközpont, plaza és mall amiknek kialakításában fellelhetjük az iszlám város számos sajátosságát: a suq avagy bazár jelleget, a víz és esetenként folyócska jelenlétét, a mesterséges kisebb „kertek” avagy növénycsoportokat és mindezen elemek előtérbe helyezését amik szervezik a belső teret.

IRODALOM

- [1] MOLDOVAN Mircea Sergiu: *Sinteză și continuitate în arhitectura islamică, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996*
- [2] WIRTH Eugene: *Intervention au Colloquesur “La Ville arabe dans l’Islam”, Carthage, mars, 1979*
- [3] MOLDOVAN Mircea Sergiu: *Fântânile lumii, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989*
- [4] www.un.org , www.state.gov , www.census.gov , www.cia.gov

Orbán György , hallgató

Kolozsvári Műszaki Egyetem - Építészeti és Urbanisztikai Kar

Cím(egyetem): 400020, Románia, Kolozsvár (Cluj-Napoca), Str. Constantin Daicoviciu nr 15

Telefon / Fax: +40-(0)264-520261

E-mail: orban.gyorgy@gmail.com